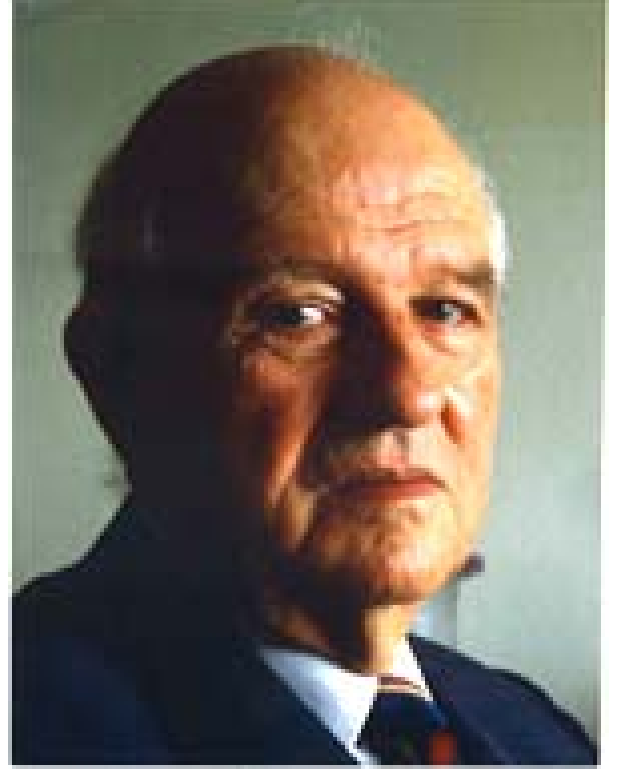

Sedat Alp (1913-2006)

Türkiye Cumhuriyeti İlk Hititologu.

Ord. Prof. Dr. Sedat Alp, 1 Ocak 1913 tarihinde Selanik yakınlarında Karaferye (bugün Yunanistan, Veria/Bέροια)'de doğdu. Annesi Ayşe Hanım ve babası Ramiz Alp Bey'dir. Arif adında bir ağabeyi ile Rukiye, Perran ve Zişan adlı kız kardeşleri vardır. İlkokulu (özel ders alarak Fransızca öğrenmeye başladığı) Karaferye'de, İstanbul'da ve Akhisar'da okudu. Orta öğrenimini İstanbul'da Feyziati Lisesinde (burada Fransızcasını ilerletti ve ikinci dil olarak İngilizceye başladı), daha sonra binanın yanması üzerine Özel Boğaziçi Lisesi'nde (İngilizcesini geliştirerek) tamamladı. 1932'de Avrupa'da üniversite öğrenimi görebilmek için açılan sınavı kazanarak devlet bursu ile Almanya'ya tarih okuma için gönderildi. İlk önce üniversiteye hazırlık ve Almanca öğrenmek üzere, Berlin'e birkaç kilometre uzaklıktaki Naumburg kentinde Schulpforta'da dil eğitimini başarı ile tamamladı. Maarif Vekili Reşit Galip Bey'den gelen bir mektupta öğrencilerin: "Eski Anadolu Uygarlıklarına önemle yönelmeleri" konusu tavsiye ediliyor ve Atatürk'ün "bu uygarlıkların ülkemiz için çok önemli olduğu, bunların adeta memleketimizin tapusu olduğu düşüncesine" yer veriliyordu. Bunun üzerine, 1933 sonbaharında Berlin Üniversitesi'nde eskiçağ tarihi ve arkeoloji öğrenimine başladı. Almanya üniversitelerinde doktora yapabilmek için bilinmesi gerekli görülen büyük eski Yunanca ve büyük Latince sınavlarını başarı ile verdi. 1915'te Çek bilgini Asurdilbilimci Bedřich Hrozný'nin Hitit Dilinin ilk çözüm aşamasının ardından 1920'li yıllarda Almanya'da Hititbilim çalışmalarına başlanmıştı. Berlin Üniversitesi'nde öğrenci iken konuk konferansçı, Jena Üniversitesi'nden ünlü tarihçi Profesör Fritz Schachermayer'den, izlediği "Hititler ile Yunanistan'ın eski sakinleri Akhalar" üzerine verdiği konferanstan etkilenerek Hititoloji okumaya karar verdi. Bunun üzerine, öğrenci müfettişi Cevat Dursunoğlu'na başvurması sonucunda, Mustafa Kemal Atatürk'ten gelen "Sedat Hititoloji'ye hemen başlasın" onayı ile Berlin ile birlikte çiviyazısı araştırmalarının merkezlerinden bir diğeri olan Leipzig Üniversitesinde, ilk kuşak Hititologlardan Johannes Friedrich'in yanında dünyada ilk Türk Hititoloji öğrencisi oldu. Bu arada Hititoloji sahası için

gerekli yan sahalardan Asuroloji ve Sumeroloji dallarında öğrenimini dünyaca ünlü Profesör Bruno Landsberger'in yanında sürdürdü. Ayrıca, Asuroloji dersleri için ilk önce modern Sami dillerden Profesör Ellger'den İbranice dersleri aldı. 1935 yılında Ankara'da kurulan Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'nde Atatürk, "Sumeroloji ve Hititoloji zümrelerinin" açılmasını düşünmekteydi. Almanya'da o sırada Yahudi kökenli öğretim üyelerinin görevlerine Nazi hükümetince son veriliyordu. Hocası, Profesör Bruno Landsberger'in de görevine son verilmişti. Profesör Bruno Landsberger'i Ankara'da Sumeroloji ve Hititoloji'nin kurulması için ikna edilmesinde ve dolayısıyla, Landsberger'in birlikte getirdiği eski öğrencisi, Hititolog Dr. Hans Gustav Güterbock Türkiye'ye gelmelerinde önemli rolü oldu. 1934'te Leipzig'deki hocalarından birinin ayrılması üzere çalışmalarına ilk kuşak Hititologlardan (Hattuşa-Boğazköy filoloğu) Profesör Hans Ehelolf ve Doçent Emil Forrer'in yanına doktora çalışmalarına Berlin Üniversitesinde devam etti. Ayrıca, Asuroloji ve Sumeroloji hocaları ünlü profesörler Asurolog Bruno Meissner ile Sumerolog Adam Falkenstein idi. Yine, doktora sınavını kazanmak için Profesör Hartmann'dan ikinci modern Sami dil olarak da Arapça derslerine devam etti. 1935 yazında, Afet İnan'ın delaleti ve Atatürk'ün emri ile Hattuşa-Boğazköy kazısına stajyer öğrenci olarak katıldı. 1937 yazında Londra British Museum'da Hitit tabletleri üzerinde çalıştı ve İngilizcesini ilerletti. 1938'de doktora tezine son şeklini vermek üzere iken hocası Profesör Hans Ehelolf'un, Mustafa Kemal Atatürk'ün ve Babası Ramiz Alp Beyin'in vefat etmesi, O'nu derinden sarstı. 1939 yılında, ikinci dünya savaşının hız kazanması nedeniyle Avrupa'da bulunan öğrencilerin Türkiye'ye geri çağırılması üzerine bir süreliğine yurda döndü. Ankara'da bulunduğu sırada, Maarif Vekâleti'nce doktoralarını bitirmek üzere olan öğrencilerin sınavlarını yurtdışında verebilmeleri söz konusu oldu ve doktorasını tamamlaması için Almanya'ya geri gönderilmesi uygun görüldü. Doktorasını bir süre sonra Berlin Üniversitesi'nin daveti üzerine Leipzig Üniversitesi'nden gelen eski hocası Profesör Johannes Friedrich ile Sumerolog Profesör Adam Falkenstein yanında verdi. Böylece, Profesör Ehelolf tarafından evvelce verilen doktora tezini; "Untersuchungen zu den Beamtennamen in hethitischen festzeremoniell (Hitit Bayram Törenleri (Metinlerinde Geçen) Resmi Görevli Adları Üzerine Araştırmalar)", 1940 yılında tamamlayarak yurda döndü. 1941 yılında ilk önce kadro olmadığı ileri sürülse de Almanya'dan tanıdığı eski öğrenci müfettişi Cevat Dursunoğlu'nun yardımı ile Ankara Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'nde asistan oldu. Aynı yıl evvelce ellinde hazır olan malzeme ile "Hitit Merasim Memurları Hakkında Araştırmalar II" konulu "Habilitation/Doçentlik Tezini" tamamladı ve doçent oldu. Bilim jürisinde ise Profesör Landsberger ve Profesör Güterbock bulunmakta idi.

1941-1944 yılları arasında askerlik görevini İzmir'in çeşitli yerlerinde yaptı. 1946'da Türk Tarih Kurumu üyesi oldu. 1949'da DTCF Hititoloji profesörlüğüne yükseltildi. 1951 yılında Ferzan Alp Hanımefendi ile evlendi. Oğlu Orhan, kızı Mehpere dünyaya geldi. Fakültede Sanat Tarihi ve Türk-İslam Sanatı Kürsüsünün kurulmasına önemli destek verdi (1954). 1955-1957 yılları arasında aynı fakültede dekanlık yaptı. 1958'de ordinaryüslük unvanını aldı. 1960'da Türk-Alman Kültür İşleri Danışma Kurulu üyeliği verildi. 1951-1983 yıllarında Türk Tarih Kurumu'nda yönetim kurulu üyeliği, asbaşkanlık ve yirmi yıl süre ile genel sekreterlik yaptı. Bu sıra içerisinde üç Uluslararası Türk Tarih Kongresi düzenledi. 1982-1983 yılları arasında Türk Tarih Kurumu Başkanlığı yaptı. 1980 darbesinden sonra, daha önce dernekler statüsünde kurulan Türk Tarih Kurumu ile Türk Dil Kurumu 1982 Anayasası ile devletleştirilmek istendi. Bu duruma bir heyetle birlikte, "Atatürk'ün iradesine aykırı olduğu" düşüncesi ile karşı çıkıldı. O günkü askeri yönetimle temasa geçilerek durum anlatılmaya çalışıldı fakat

devletleştirilme gerçekleşti. Alp'in, Kurumun bu yeni teşkilatlanma yapısı ile Atatürk'ün kurduğu halinden farklılaştığını savunması sebebi ile o günkü yönetim tarafından Kurum üyeliği sonlandırıldı. 1953-1992 yılları arasında Konya Karahöyük Kazısı Başkanlığı'nı sürdürdü. Bunun dışında, Kayseri Kululu ve Adıyaman Ancoz kazılarını da yürüttü. 1990'da Çorum'da dünyada ilk kez düzenlenen Uluslararası Hititoloji Kongrelerini başlattı. 1990, 1996 ve 2002 yıllarında üç dönem kongre başkanlığı yaptı.

Hitit kaya/taş kabartmalarında ya da mühürlerinde Hitit kralıyla birlikte görülen (Latince lituus) bitim kısmı yukarı doğru kıvrık asanın adının metinlerde geçen GIŠkalmuş olduğunu, tespit etti (1947). Yine, birinci kuşak ünlü Hititologlardan Almanya'dan Yale Üniversitesine geçen Profesör Albrecht Götze/Goetze ise, asanın adının metinlerde Sumerce 'HUB.BI' olduğunda ısrar etmişti. Bu adın, yani 'HUB.BI'nin de 'küpe' olduğunu belirlemiş ve bu açıklamayı hem Götze/Goetze'ye hem de Hititbilim dünyasına kabul ettirmişti. Hattuşa-Boğazköy'deki Yazılıkaya Anıtını yaptıran

ve vakfeden Hitit kralı 4. Tuthaliya'nın tahta çıkmadan prenslik (Hurrice) adının Taşmi-Şarruma olabileceği belirlemesi, yine aynı yerdeki A galerisindeki, 28 ve 29 numaralı kabartmalardaki (karışık yaratıklar) boğa adamlar figürleri üzerindeki "yukarı doğru hilal" şeklin hiyeroglifin "gök, gökyüzü" anlamına gelmesi bağlamında, 34 numaralı kabartmadaki figürün sağında bulunan hiyerogliflerin alt kısmında bulunan hilal biçimindeki işaretin 'gökyüzü' anlamına geldiği ve bu hiyeroglif yazıtın "Göğün Güneş Tanrısı" şeklinde okunmasını sağlamıştı (1950). Ayrıca, hiyeroglifte ziti "adam, erkek" işaretini okuması (1950), daha sonra birçok özel erkek şahıs adlarının doğru okunmasını sağladı. Hititçede, vücut bölüm/uzuv adları üzerine tespitler yaptı (1959). Yine hiyeroglifte "vezir" anlamına gelen işaretin (1972) ve ayrıca, "sevgili" anlamına gelen hiyeroglif işareti belirlemesi (1974), Hitit/Luvi hiyeroglif çalışmalarında önemli noktaların açıklanmasına ışık tutmuştu. Hititler herhangi bir memlekete savaşa gittiklerinde, oradan elde ettikleri ganimetlerin dışında birlikte yüzlerce insanı başkentleri Hattuşa'ya getiriyorlardı. Bu insanlardan metinlerde Sumerce NAM.RA diye söz edilmektedir. Alp, bu Sumerce sözcüğün Hititçe karşılığının arnuḫala- olduğunu tespit etmiş ve bu sözcüğün anlamını "göçmen" olarak belirlemişti (1949). Kadın-erkek sayılarının on binleri aştığı bilinen bu insanlar, Hitit toplumunda yeni bir sosyal sınıf oluşturmaktadır. Bu sosyal sınıfın, konumu ise özgür köleler arasında yer almaktadır. Bu insanların işgücünden, tarımda ve kentlerin inşasında yararlanılmakta idi. Hitit Devleti kurulmadan, Eski Anadolu'ya ilk defa yazıyı (farklı bir çiviyazısını) getiren ve kullanan Asur Ticaret Kolonileri Devri'nde, Hititlerin Anadolu'da var olduklarını diğer bir deyişle bulduklarını saptamıştı (1952). Uzun yıllar tartışılan, Kayseri'de bulunan bu Asur Ticaret Kolonileri Devri ticaret merkezi Kaniş-Kültepe'nin Hitit Dönemi adının Neşa olduğu konusunda son noktayı ortaya koydu (1963). Daha sonrada, Hattuşa-Boğazköy'de bulunan yeni bir tablet bu konuyu doğruladı (H. Otten 1973). Hitit kazılarında sıkça ele geçen ve kabartma ve mühürlerde görülen içki kurbanı sunmak için kullanılan "gaga ağızlı testi" için işpanduya-, bundan başka, farklı yapısı ile gene aynı amaçla kullanılan "kol biçimli alet/kap" için ise kattakurant- olma olasılıkları önerisini derinlemesine irdelemişti (1967). Uzun yıllar üzerinde çalıştığı ve Almanca olarak kaleme aldığı (1983) "Beiträge zur Erforschung des hethitischen Tempels, Kultanlagen im Lichte der Keilschrifttexte (=Hitit Tapınakları Üzerine Yapılan Araştırmalara Katkılar, Çiviyazılı Metinler Işığında Kült Yeri, Yeni Yorumlar)" adlı kitabı ile Hitit metinlerinde geçen ḫalentuḫa- yapısının önemi üzerinde durmuş ve tanrı heykelinin bulunduğu (törenlerin yapıldığı esas) oda cella olduğunu belirtti. Bu önerisini kabul edilenlerin yanı sıra tartışanlar ya da yeni benzer öneriler de getiren araştırmacılar da bulunmaktadır. Ayrıca, arkiu- yapısı için de

“sunak evi, (tapınma sırasında) arınma yapısı” önerisini getirdi. Tokat Zile Maşathöyük'te 1970'li yıllarında ortalarında ve 1980'li yılların başlarında bulunan 116 Hititçe tableti, fevkalade başarılı bir şekilde, (arada yaptığı doyurucu makale ve bildirimlerinden ayrı) metin kopyaları, Türkçe/Almanca ayrı bir kitapta, metin transkripsiyon, çeviri ve yorumlarını ise Almanca olarak yine ayrı bir kitap olarak kısa sürede yayımladı (1991). Daha önce de Maşathöyük yerleşim yerinin adını ise Hattuşa-Boğazköy tabletlerinden bilinen Tappiga olduğunu ortaya koydu (1977). Ayrıca, çevrede bulunan Hitit dönemi tarihi-coğrafya adları için de Zile→Anziliğa, Dazmana (yeni adı: Akçatarla Köyü) →Taḫazimuna, Turhal→Kizzimara/Gazzimara/Gaziura, Yeşilirmak'ın önemli kollarından biri olan Çekerek için ise→Zulija- Irmağı adı önerisini belirledi. Hitit sanatının şaheserlerinden biri olan kült vazosundan başka ele geçen (Kemal Balkan 1973'de tarafından yayımlanan) “arazi bağış belgesi (bir tür tapu)”, tabletinin de bulunduğu, Çankırı İnadık (tepe) için (Çankırı'nın 22 km. güneyinde), Hitit metinlerinde çok sık geçen kült kenti Ḫanḫana olduğunu önerisini getirdi (1977). Hititçe “saray” sözcüğünün karşılığının şaramna- olduğu (1979), yine Hititçe şapaşalli- sözcüğü için “gözcü (nöbetçi)” anlamına geldiği belirtti (1988).

Etkin olduğu Hititoloji sahasının yanı sıra arkeoloji sahasında da ses getiren ve Hitit sanatında yer alan önemli çalışmaları da vardır: “Amasya Civarında Zara Bucağında Bulunan Hitit Heykeli ile Diğer Hitit Eserleri” (1961); Konya yakınlarında bulunan Karahöyük 1953 yılından beri sürdürdüğü arkeolojik kazılar neticesinde bulunan Eski Orta Anadolu gliptik/mühürcülük sanatını önemli unsurlarından silindir ile damga mühür ve baskıları koleksiyonu üzerine, çevre kültürlerden; Eski Anadolu, Suriye, Miken ve Girit kültür verileri ile karşılaştırmalı olarak ele alarak, bu önemli araştırmasını iki dilde Almanca (1968) ve Türkçe (1972) olarak, iki ayrı ciltte dünyaya duyurdu. Ayrıca, “İštar auf dem Karahöyük (=Karahöyük'te (Bulunan Tanrıça) İštar (Heykelciği Üzerine)), (1974)”; “Eine Sphinxvase aus Karahöyük bei Konya (=Konya Yakınındaki Karahöyük'ten Bir Sfenks (Kabartmalı) Vazo (1987); “Konya-Karahöyük'te Bulunan Ana Tanrıça Heykeli (1988)”.

Yaptığı bu verimli özgün araştırma-çalışmaları için, bazı kurum ve kuruluşlarca ve devletlerce; 1953'de Berlin Alman Arkeoloji Enstitüsü muhabir üyesi, 1956'da Berlin Alman Arkeoloji Enstitüsü aslî üyesi, 1957'de İtalya Cumhurbaşkanı'nın Commendatore nişanı, 1972'de Federal Almanya Cumhurbaşkanı'nın liyakat nişanı, 1979'da (Almanya) Mainz, Bilimler ve Edebiyat Akademisi üyeliği, 1980'de Paris College de France madalyası aldı. 1989'da İtalya Cumhurbaşkanı'nın Grande Ufficiale nişanı, 1991'de Federal Almanya Cumhurbaşkanı'nın yıldızlı liyakat nişanı verildi. 1992'de Türkiye Tanıtma Vakfı ödülü, 1992'de “Sedat Alp'a Armağan/Festschrift für Sedat Alp; Hittite and Other Anatolian and Near Eastern Studies in Honour of Sedat Alp” Türk ve yabancı meslektaş ve öğrencilerinin (54 makale) katkıları ile bir armağan kitabı yayımlandı, 1994'de Türk Eskiçağ Bilimleri Enstitüsü (İstanbul) Şeref Üyeliği, 1996'de Çorum Fahri Hemşeriliği, 1997'de Almanya Würzburg Üniversitesi'nden Şeref Doktorluğu: Doctor honoris causa, 1998'de British Academy üyeliği, 2001'de Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi onur ödülü, 2001'de Orta Doğu Teknik Üniversitesi Arkeoloji Topluluğu onur ödülü, 2002'de Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi onur ödülü, 2003'de Aydın Doğan Vakfı “Arkeoloji” Ödülü aldı. 2004'te “İlk Türk Hititologun Yaşam Öyküsü; Sedat Alp”, Derleyenler: C. DüNDAR-F. Sevinç, Türkiye Bilimler Akademisi (TÜBA) kitabı gibi birçok ulusal ve uluslararası birçok ödül ve liyakat nişanı almıştır. Ayrıca, Almanya: Münster (1959), Berlin (1960), Marburg (1978),

Münih (1979), Üniversitelerinde ve Mainz (1981) Bilimler ve Edebiyat Akademisinde; İngiltere Londra'da (1959) konuk profesörlük yapmıştır. Türkiye'de, Almanya'da, Amerika Birleşik Devletleri'nde, Çekoslovakya'da Fransa'da, İngiltere'de, İsviçre'de, İtalya'da, Japonya'da çeşitli şehir ve tarihlerde birçok üniversite veya bilimsel kuruluşlarda davetli konuşmacı olarak konferanslar vermiştir.

Sedat Alp hayatı boyunca, "Atatürk'e borçlu ve O'na verilmiş sözü olduğunu" belirterek çalıştı. Emekli (1982) olduktan sonra önemli rahatsızlıkları olmasına rağmen Hititlere, Hititoloji'ye dolayısıyla arkeolojiye olan heyecanı hiçbir zaman eksilmedi. Atatürk, Türk öğrencileri yurtdışına eğitim için gönderirken yazdığı mektubunda; "sizleri bir kıvılcım olarak yolluyorum. Alevler olarak geri dönmelisiniz" diye seslenmişti. Almanya'nın en büyük gazetelerinden biri olan Süddeutsche Zeitung (Samstag/Sonntag, 2/3 August 1997) yazarı Wolfgang Koydl, Alp ile yaptığı röportajında; "Atatürk'ün izinde yürüyen Türk" olarak bahsetmişti. Çok sayıda, kongre, uluslararası kazı, araştırma ve arkeometri sempozyumları, arkeoloji günleri/Hitit festivali gibi etkinliklere katılmıştır. Türkçe, Almanca, İngilizce ve Fransızca kaleme alınmış makale, bildiri, konferans, tanıtma ve eleştiri vs. türünde, bazen çift dilli yazılmış yayımları bulunmaktadır. Türkçe, Almanca, İngilizce kaleme alınmış çift dilli yazılmış kitapları da vardır.

İsmail Cem KARASU

KAYNAKÇA

ALP, S. "Asur Ticaret Kolonileri Çağı'nda Kaneş/Neşa'da Hititlerin Varlığı ve Yokluğu: Bilimsel Bir Oluşumun Öyküsü", Archivum Anatolicum/Anadolu Arşivleri, Sayı: 3 (Emin Bilgiç Anı Kitabı) Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, **Eskiçağ Dilleri ve Kültürleri (Bölümü Dergisi)** Ankara 1997, s.1-17.

ALP, S. **Hitit Çağında Anadolu: Çiviyazılı ve Hiyeroglif Yazılı Kaynaklar**, TÜBİTAK Popüler Bilim Kitaplar, 140, Asır Matbaacılık Ltd. Şti., 1. Basım, İstanbul 2001.

ALP, S. **Hitit Güneşi**, TÜBİTAK Popüler Bilim Kitaplar, 179, Semih Ofset, 1. Basım, Ankara 2003.

DÜNDAR C. – SEVİNÇ F. (derleyenler), **İlk Türk Hititologun Yaşam Öyküsü; Sedat Alp**, Türkiye Bilimler Akademisi (TÜBA) Semih Ofset, Ankara 2004.

KARASU C., "Anadolu'da yaşayan hiç kimse kendini Hititler'den ayrı tutamaz", Feyziye Özberk, İz Bırakanlar; Türk Hititbiliminin 'güneşi': Sedat Alp (s.53-63), içerisinde, **Bilim ve Ütopya, (Aylık Bilim, Kültür ve Politika Dergisi)**, Sayı: 150, Aralık 2006 s.61-62.

ORALALP, F. "Hititlerin Üçbin Yıllık Suskunluğunu Bozan Türk Bilgini Sedat Alp", Bilim ve Teknik, TÜBİTAK, Cilt: 29 Sayı: 340, **Aylık Popüler Bilim Dergisi**, Mart 1996 s.68-77.

OTTEN H. – AKURGAL E. – ERTEM H. – SÜEL A. (Ed.) **Sedat Alp'a Armağan/Festschrift für Sedat Alp; Hittite and Other Anatolian and Near Eastern Studies in Honour of Sedat Alp**, Anadolu Medeniyetleri Araştırma ve Tanıtma Vakfı Yayınları, Sayı: 1, Türk Tarih Kurum Basımevi 1992.

Özberk F., "İz Bırakanlar; Türk Hititbiliminin 'güneşi' Sedat Alp", **Bilim ve Ütopya, Aylık Bilim, Kültür ve Politika Dergisi**, Sayı: 150, Yıl: 13, Aralık 2006 s.53-63.

Süel, A., "Ord.Prof.Dr. Dr.h.c. Sedat Alp", **TÜBA-AR Türkiye Bilimler Akademisi Arkeoloji Dergisi/Turkish Academy of Sciences Journal of Archaeology**, Sayı:10, 2007, s.15-26.

22/07/2024 tarihinde <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/sedat-alp-1913-2006/?pdf=6381> adresinden erişilmiştir